

बालविवाह मुक्त अभियान सञ्चालन निर्देशिका, २०७९

खडक नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
कल्याणपुर, सप्तरी

बालविवाह मुक्त अभियान संचालन निर्देशिका, २०७९

खडक नगरपालिकामा बालविवाह मुक्त अभियान सञ्चालन गरी बालविवाह मुक्त वडा तथा पालिका निर्माण गरी बालअधिकारको संरक्षण र प्रवर्धन गर्न वाञ्छनीय भएकोले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (२) को (१) र खडक नगरपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी खडक नगरपालिकाले यो निर्देशिका जारी गरेको छ ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: यस निर्देशिकाको नाम “बालविवाह मुक्त अभियान सञ्चालन निर्देशिका, २०७९” रहेको छ ।
२. यो निर्देशिका खडक नगर कार्यपालिकाको बैठकले स्वीकृत गरेको मितिदेखि लागु हुनेछ ।
३. विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:
 - (क) “बालबालिका” भन्नाले अठार वर्ष उमेर पूरा नगरेका व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ख) “ऐन” भन्नाले नगरपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०७९. सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ग) “कार्यपालिका” भन्नाले खडक नगरपालिकाको नगर कार्यपालिका सम्भन्नु पर्छ ।
 - (घ) “प्रमुख” भन्नाले नगरपालिकाको “प्रमुख” सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ङ) “उपप्रमुख” भन्नाले खडक नगरपालिकाको “उपप्रमुख” सम्भन्नु पर्छ ।
 - (च) “कार्यपालिका सदस्य” भन्नाले खडक नगरपालिकाको सदस्यलाई सम्भन्नु पर्छ ।
 - (छ)) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले खडक नगरपालिकाको प्रशासकीय अधिकृत सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ज) “पीडित” भन्नाले बालविवाह भएका वा हुनसक्ने जोखिममा रहेका व्यक्ति सम्भन्नु पर्दछ ।
 - (झ) “समिति” भन्नाले यस खडक नगरपालिकाको कार्यविधि अनुसार गठन भएको समिति सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ञ) “बालविवाह” भन्नाले नेपालको प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको उमेर भन्दा अगाडि गरिने सबै विवाहलाई सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ट) “वडा अध्यक्ष” भन्नाले खडक नगरपालिका अन्तर्गतका वडा अध्यक्षलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
 - (ठ) “वडा सदस्य” भन्नाले खडक नगरपालिका अन्तर्गतका वडा समितिका वडा सदस्यहरूलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

- (ड) “कार्यपालिका सदस्य” भन्नाले खडक नगरपालिकाको गाउँ नगर कार्यपालिकाका सदस्यहरूलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ढ) “सामाजिक संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई स्थापना भएको गैर नाफामूलक संस्थालाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले यस्तै प्रकृतिका अन्य गैरसरकारी संस्था समेतलाई जनाउँछ ।
- (ढ) “निजी संस्था” भन्नाले कानून बमोजिम दर्ता भई स्थापना भएको नाफामूलक संस्थालाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले यस्तै प्रकृतिका अन्य फर्म वा कम्पनी समेतलाई जनाउँछ ।

परिच्छेद - २

बालविवाह मुक्त वडा र नगरपालिका घोषणा गर्दा अपनाइने प्रक्रिया

- २.१ नगरपालिका तहमा विभिन्न उमेर, लिंग, जातजाति, वर्ग र समुदायका बालबालिका, किशोरकिशोरी, शिक्षक, वडा बालअधिकार समिति, समाजसेवी, धार्मिक अगुवा, प्रहरी, अभिभावकसँग बाल विवाहका विद्यमान कारणहरू र सो को समाधानका उपायहरूका बारेमा छलफल गरी नगरपालिकाका स्तरीय बहुक्षेत्रीय बालविवाह अन्त्य सम्बन्धी रणनीतिक योजना निर्माण गर्ने ।
- २.२ वडा तथा नगरपालिकाको वार्षिकरूपमा जम्मा विवाहको अवस्था र त्यसमा पनि बालविवाहको अवस्थाको तथ्यांक संकलन गर्ने ।
- २.३ बालविवाहको तथ्यांकको आधारमा बालविवाह बढी हुने वस्ती, टोल, समुदाय तथा वडा केन्द्रित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- २.४ नगरपालिका तथा वडास्तरमा बालविवाह मुक्त घोषणाका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरू समावेश गरी सर्वपक्षीय प्रारम्भिक बैठक आयोजना गर्ने र विद्यालय केन्द्रित अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- २.५ बालविवाह विरुद्ध बालबालिकाहरूमा सचेतना अभिवृद्धि गर्न बाल अभियन्ताहरू तयार गरी बालबालिकाको नेतृत्वमा विभिन्न अभियान एवं क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।
- २.६ पालिका/वडास्तरीय सरोकारवालाहरूबीचको बैठकमा बालविवाह मुक्त नगरपालिका र वडा घोषणा गर्न आधारभूत सूचक माथि छलफल गर्ने ।
- २.७ नगरपालिका, वडा कार्यालय तथा सरोकारवाला संघ-संस्थाहरूबाट विनियोजित बजेटमा रही नगर तथा वडास्तरीय बालअधिकार समिति मार्फत बालविवाहमुक्त वडा र नगरपालिकाको लागि रणनीतिक योजना अन्तर्गत वार्षिक कार्ययोजना निर्माण गरी विभिन्न वस्ती, टोल, विद्यालय तथा समुदायस्तरमा तालिम, र्याली, अभिमुखीकरण, सडक नाटक तथा अन्तर्क्रिया आदि जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- २.८ नगरपालिका तथा वडा बालअधिकार समिति, विभिन्न राजनैतिक दल, स्थानीय प्रहरी, स्थानीय संघ संस्था, बालक्लव, किशोरी क्लव, युवा क्लव, विद्यालय, स्थानीय धामी भाँक्री समुह, महिला समुह,

निगरानी समुह, आमा समुह, धार्मिक गुरुहरु र स्थानीय राजनीतिक दलमार्फत घरदैलो अभियान एवं हस्ताक्षर संकलन अभियान सञ्चालन गर्ने ।

- २.९ नगरपालिकास्तरमा बालविवाहको अवस्था विषयक राजनैतिक दल, बालअधिकार समिति, बालक्लब, किशोरी क्लब, धार्मिक गुरु, धामीभाँक्री समुह, महिला सञ्जाल लगायतका सरोकारवालाहरु बीच सार्वजनिक संवाद एवम् सुनुवाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- २.१० हरेक विद्यालयस्तरमा किशोरकिशोरीहरुलाई केन्द्रित गरी वृहत् यौनिक शिक्षाका कक्षा एवम् सत्रहरु सञ्चालन गर्ने ।
- २.११ विभिन्न महामारी तथा विपद्को अवस्थालाई मध्यनजर गरी स्थानीय रेडियो, माइक, पत्रपत्रिका एवम् अन्य श्रव्यदृष्य सामाग्रीहरु मार्फत सचेतना अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- २.१२ नगरपालिकालाई बालविवाह मुक्त घोषणाका लागि स्थानीय बालअधिकार समितिको सिफारिसमा गाउँ कार्यपालिकाबाट निर्णय गर्ने र वडालाई बालविवाह मुक्त घोषणाका लागि वडास्तरीय बालअधिकार समितिको निर्णयअनुसार स्थानीय बालअधिकार समितिको सिफारिसमा नगर कार्यपालिकाको बैठकबाट निर्णयानुसार बालविवाह मुक्त वडा/पालिका घोषणाका लागि मिति, स्थान तय गरी विभिन्न तयारी उपसमितिहरु निर्माण गर्ने ।
- २.१३ बालविवाह मुक्त नगरपालिका घोषणाका लागि स्थानीय रेडियो, अनलाइन मिडिया र पत्रिकाहरुसँगको समन्वय, सहयोग तथा साभेदारीमा प्रचार प्रसार गर्ने ।
- २.१४ स्थानीय धार्मिक गुरु, वाद्यवादक, धामीभाँक्री, पुरोहित तथा ज्योतिषहरु मार्फत आजको दिनदेखि २० वर्षभन्दा मुनिका व्यक्तिहरुको विवाहको लगन नजुराउने साथै विवाह नगराउने प्रतिबद्धता गराउने ।
- २.१५ नगरपालिकाले स्थानीय प्रहरीसँग समन्वय गर्ने र बालविवाह नगराउनका लागि सामुदायिक जागरण तथा अन्तरक्रियाका साथै विभिन्न सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- २.१६ बालविवाह मुक्त वडा र नगरपालिकालाई घोषणा कार्यक्रमका लागि विभिन्न स्थानीय सांस्कृतिक भलक र बाजागाजाहरु तथा अन्य सचेतनामूलक विभिन्न कला प्रस्तुतिहरुको तयारी गराउने ।
- २.१७ बालविवाह मुक्त वडा र नगरपालिका घोषणा सभाको आयोजना गर्ने र बालविवाह मुक्त पालिका/वडामा सहयोग पुर्याउने व्यक्ति, संघ/संस्था तथा निकायहरुलाई सम्मान गर्ने ।
- २.१८ बालविवाह मुक्त वडा घोषणाका लागि वडाको बालअधिकार समितिले तथा पालिकालाई बाल विवाह मुक्त घोषणाका लागि स्थानीय बालअधिकार समितिले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- २.१९ बालविवाह मुक्त वडा घोषणा भएपछि सर्वपक्षीय छलफलबाट वडा बालअधिकार समितिले बालविवाह मुक्त वडा घोषणाका सूचकहरुमा प्रगति कायम राख्न एक अनुगमन संयन्त्र सहितको योजना निर्माण गर्ने ।
- २.२० नगरपालिका तथा वडास्तरमा सञ्चालन भएका विभिन्न बालविवाहमुक्त अभियानहरुको प्रभावकारिता बारेमा आवश्यक अध्ययन, अनुसन्धान गरी असल सिकाइहरुको प्रचार प्रसार गर्ने ।

वडा र पालिकालाई बालविवाह मुक्त घोषणाका सूचकहरु

वडाहरु र नगरपालिकालाई बालविवाह मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्नका लागि देहायअनुसारका सूचकमा ९० प्रतिशतभन्दा बढी अंक हासिल गरेको हुनुपर्नेछ । बालविवाह मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्नुअघि नगरपालिका र सम्बन्धित वडाले सूचक प्राप्तिको सुनिश्चितताको लागि मूल्यांकनको प्रभावकारी व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

- ३.१ वडा र पालिकामा विवाहका घटनाहरुको तथ्याङ्क तथा अभिलेख चुस्तदुरुस्त राखेको हुनु पर्नेछ ।
- ३.२ नगरपालिकामा बाल संरक्षण संयन्त्र बनेको, (बालअधिकार समिति गठन सम्बन्धी कार्यविधि बनेको, बालविवाह अन्त्यसम्बन्धी रणनीतिक योजना तथा बाल संरक्षण नीति बनेको, बालकल्याण अधिकारी तोकेको) हुनु पर्ने ।
- ३.३ सबै बालबालिकाहरुको अनिवार्य जन्मदर्ता गर्ने गरिएको हुनु पर्ने ।
- ३.४ नगरपालिकाले बाल संरक्षण नीति बनाई लागू गरेको हुनु पर्ने ।
- ३.५ वडास्तरीय र नगरस्तरीय बालअधिकार समिति क्रियाशील भएको हुनु पर्ने ।
- ३.६ पालिकास्तरमा भएका समुदायमा आधारित संस्था/समिति/निगरानी समुहहरु बालविवाह विरुद्ध सक्रिय एवम् क्रियाशील भएका हुनु पर्ने ।
- ३.७ बालविवाहका घटनाहरुको उजुरी तथा सम्बोधन संयन्त्र वडा तथा पालिकास्तरमा निर्माण भई सञ्चालनमा आएको हुनु पर्ने ।
- ३.८ धामीभाँक्री, वाद्यवादक तथा पुरोहित आदिले बालविवाह गराउन छाडेको तथा बालविवाह विरुद्धको अभियानमा सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको हुनु पर्ने ।
- ३.९ बालविवाहको जन्ती/भोज/भतेर जस्ता कार्यहरुमा समुदायका व्यक्तिहरु सहभागी हुन छाडेको हुनु पर्ने ।
- ३.१० घरदैलो अभियानमार्फत वस्ती तथा वडाका सबै बालबालिका, किशोरकिशोरी र अभिभावकहरुलाई बालविवाहका विषयमा सचेत गराई बालविवाह हुन नदिने र कदाचित भएमा कानूनी प्रक्रिया अवलम्बन गर्ने प्रतिबद्धता गराएको हुनु पर्ने ।
- ३.११ बालबालिका आफैले गरेको वा स्वेच्छिक विवाह समेतलाई आवश्यकता अनुसार मनोविमर्श सेवा दिई बालबालिकालाई आफ्नै अभिभावकको जिम्मा दिने वा आवश्यकता अनुसार आवधिक हेरचाह गृहमा राखी सेवा प्रदान गरेको हुनु पर्ने ।
- ३.१२ बालविवाह मुक्त वडा घोषणा गर्नको लागि वडाको वार्षिक तथ्यांक अनुसार जम्मा विवाहमध्ये उमेर पुगी गरेको वा कानूनले स्वीकार गरेको विवाहको तथ्यांकमा ९० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी पुगेको हुनु पर्ने । वा बालविवाह मुक्त घोषणाको अघिल्लो वर्ष कम्तिमा ८० प्रतिशत बालविवाहमा कमी आएको हुनु पर्ने ।

३.१३ नगरपालिकालाई बालविवाह मुक्त घोषणा गर्नकालागि ९० प्रतिशत वडाहरु बालविवाह मुक्त वडा घोषणा भएको हुनु पर्ने ।

३.१४ पालिका तथा वडामा अनिवार्य विवाह दर्ता गर्ने गरिएको हुनु पर्ने ।

परिच्छेद - ४

सरोकारवालाहरुको भूमिका

- ४.१ जन्म दर्तालाई बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकारको रूपमा लिई १८ वर्ष मुनिका सम्पूर्ण बालबालिकाको जन्मदर्ता गर्न सबै सरोकारवालाहरुले सहयोग गर्ने ।
- ४.२ बालविवाहका घटनाको न्यायिक प्रक्रियामा हुने हस्तक्षेपलाई पूर्णरूपमा रोक्नका लागि सबै सरोकारवालाहरु प्रतिबद्ध भई सहयोग गर्ने ।
- ४.३ विद्यालय, समुदाय एवम् सम्पूर्ण सार्वजनिकस्थलमा बालसंरक्षण सम्बन्धी संयन्त्रमार्फत आचार संहिता निर्माण गरी पूर्णरूपमा लागू गर्ने ।
- ४.४ बालविवाह विरुद्धको अभियानमा सबै पक्षले स्थानीय बालअधिकार समिति तथा वडा बालअधिकार समितिसँग आवश्यक सहयोग र सहकार्य गरी बालविवाह निषेध गर्न सहयोग गर्ने ।
- ४.५ सबै सरकारी तथा गैरसरकारी संघ/संस्थाहरुले आआफ्नो क्षेत्रमा सञ्चालन गरिने कार्यक्रममा बालविवाह विरुद्धको अभियानमा सहयोग पुग्ने क्रियाकलाप समावेश गरी सञ्चालन गर्ने ।
- ४.६ बालविवाह सम्बन्धी घटनाको स्थलगत अनुगमनपछि प्रतिवेदन तयार गरी बालअधिकार समिति मार्फत कारवाहीका लागि सिफारिस गर्ने ।
- ४.७ नगर बालअधिकार समितिको अगुवाइमा बालविवाह सम्बन्धी नगरस्तरीय रणनीतिक योजना निर्माण गरी लागू गर्ने ।
- ४.८ बालविवाह मुक्त वडा र पालिका घोषणा पश्चात पनि समुदायस्तरमा नियमित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।

परिच्छेद - ५

बालविवाह मुक्त वडा तथा पालिका घोषणाको दिगोपना

- ५.१ बालविवाह मुक्त वडा तथा नगरपालिका घोषणापश्चात वडा तथा पालिकास्तरीय बालअधिकार समितिको नेतृत्वमा सबै सरोकारवालाहरु र बालबालिकाहरु सहितको उपस्थितिमा वार्षिक कार्ययोजना निर्माण गरिएको हुनुपर्ने ।

- ५.२ बालविवाह मुक्त वडाका सूचकहरुको प्रगति कायम राख्न तथा वार्षिक कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि वडा कार्यालय तथा नगरपालिकाले आवश्यक बजेट विनियोजन गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको हुनुपर्ने ।
- ५.३ प्रत्येक बालबालिकाहरुको जन्मदर्ता सुनिश्चित गर्ने संयन्त्र स्थापना गरी कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याएको हुनुपर्ने ।
- ५.४ बालविवाहका घटनाको उजरी र घटनाको सम्बोधन संयन्त्र वडा तथा पालिकास्तरमा प्रभावकारीरूपमा सञ्चालनमा आएको हुनुपर्ने ।
- ५.५ पालिका तथा वडास्तरमा अर्धवार्षिकरूपमा बालविवाहको अवस्थाका बारेमा सरोकारवालाहरूसँग छलफल एवम् समीक्षा हुनुपर्ने ।

परिच्छेद - ६

बाधा अडकाउ पुकाउने र संशोधन

- ६.१ यस निर्देशिकामा लेखिएको कुरामा यसै बमोजिम र अन्यमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- ६.२ बाधा अडकाउ फुकाउने अधिकार: यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अडकाउ परेमा वा व्याख्या गर्ने अधिकार खडक नगर कार्यपालिकालाई हुनेछ ।
- ६.३ संशोधन : यस निर्देशिकामा आवश्यकता अनुसार खडक नगर कार्यपालिकाले आवश्यक संशोधन गर्न सक्नेछ ।

प्रमाणिकरण मिति : २०७९/०८/